

DIALOGEN FORTSÄTTER

Fogelstads medborgarutbildning i ny form

Bilaga till medlemsblad

Förord

*”Det är som det ska vara
att idéerna och inspirationen
bärs vidare av nya människor
och i nya former.”*

*Honorine Hermelin
ur skriften FOGELSTAD – särtryck ur Sörmlandsbygden 2000.*

Kulturföreningen Fogelstad bildades i september 1995. Enligt stadgarna är ett av föreningens syften att sprida kunskap om de idéer och den verksamhet som den Kvinnliga Medborgarskolan vid Fogelstad stod för, och i dagens samhälle utveckla dessa idéer och denna verksamhet. I föreningens idéprogram står följande: ”Det kan finnas en frestelse att vilja försöka återskapa Kvinnliga Medborgarskolan vid Fogelstad, att så nära som möjligt efterlikna det som en gång var. Något sådant vore med säkerhet dömt att misslyckas och tvärt emot Fogelstadkvinnornas inställning.”

Denna skrift handlar om FogelstadAkademin* medborgarutbildning – en utbildning som började som ett projekt 2009 och som idag finns som en frivillig gymnasiekurs för kvinnor från andra länder som läser svenska för invandrare (sfi) i Katrineholm och Vingåker.

*FogelstadAkademin – en centrumbildning i Fogelstadanda för medborgarskapsfrågor med utgångspunkt från kvinnors perspektiv bildades 2008 inom Viadidakt.

Syftet med skriften är att beskriva hur dagens medborgarutbildning har blivit inspirerad av den ursprungliga medborgarutbildningen och hur de ursprungliga idéerna gestaltas i den nya medborgarutbildningen.

Svårigheterna med att beskriva gestaltningen och ge dig som läsare en uppfattning om utbildningen handlar om tyst kunskap d.v.s. den kunskap som inte kan beskrivas med ord utan som överförs när man är närvarande. Vi hoppas ändå att du som läsare får en uppfattning om hur dagens medborgarutbildning levandegörs efter inspiration av den ursprungliga medborgarutbildningen. Har du frågor eller har synpunkter efter att ha läst skriften så tar vi gärna emot dessa.

Vid planeringen av den nya utbildningen och vid färdigställandet av denna skrift, har all dokumentation som tillkommit under Kulturföreningens Fogelstad tid varit en stor tillgång.

Till alla er som läser detta och bidragit till denna dokumentation framföres här ett varmt tack. Ett tack även till Sirpa Abben, Warja Ensjö och Liselott Karlsson-Selén som granskat denna skrift och bidragit med synpunkter.

*För Kulturföreningen Fogelstad november 2012
Ing-Mari Frössevi*

Bakgrund

Hur det började

År 2004 kontaktade Viadidakt (en gemensam förvaltning för vuxenutbildning, integration och arbetsmarknad i Katrineholm och Vingåkers kommuner) Fogelstadföreningarna, kulturförvaltningen och utbildningsförvaltningen i Katrineholm för ett närmare samarbete om Fogelstadgruppens kulturarv. Kontakten resulterade i beslut om satsningar på följande:

- ◆ En seminarierie under rubriken Fogelstadmöten om engagemang och medborgarskap. Seminarier har genomförts sedan 2004 i samverkan med ovanstående intressenter.
- ◆ Utveckling av en medborgarutbildning för gymnasieungdomar. Denna har ännu inte börjat.
- ◆ Utveckling av en medborgarutbildning för i första hand invandrarkvinnor. Vilket denna skrift handlar om.

Medborgarutbildningens tillkomst

Första steget till förverkligande av den nya utbildningen, var en förstudie om medborgarutbildning för invandrarkvinnor som gjordes 2007/2008, i samverkan mellan Kulturföreningen Fogelstad, Viadidakt och Åsa folkhögskola. En av förstudiens slutsatser var att det finns många paralleller mellan situationen för utlandsfödda kvinnor idag och svenska kvinnor på 1920-talet.

FogelstadAkademiens medborgarutbildning började som ett EUprojekt (integrationsfonden) år 2009. En styrgrupp och en planeringsgrupp tillsattes.

I styrgruppen ingick Helene Björkqvist och Jan Berthelsen från Viadidakt samt Ing-Mari Frössevi och Liselott Karlsson från Kulturföreningen Fogelstad (KUFO).

I planeringsgruppen för utbildningen ingick Sirpa Abben, (Viadidakt) bitr. projektledare, Warja Ensjö (Viadidakt) kurslärare, Liselott Karlsson-Selén, (Kulturföreningen Fogelstad) kursledare och Ing-Mari Frössevi, (Kulturföreningen Fogelstad) projektledare och kursledare, Anne-Marie Karlsson (Kulturföreningen Fogelstad) kurslärare samt Isabella Hermelin (Kulturföreningen Fogelstad). Uppdraget för planeringsgruppen var att planera och genomföra en tvåveckors försöksutbildning i svenskt medborgarskap för kvinnliga tredjelandsmedborgare. Utbildningen skulle bygga på EU:s grundprinciper för integration samt medborgarskolans vid Fogelstad idéer och värderingar. Utbildningen skulle leda till ökad medvetenhet om medborgarskapet, väcka engagemang, förstärka känslan av tillhörighet till Sverige samt utveckla kvinnornas självständighet, mod och samhällsansvar.

Planeringsgruppen fördjupade sig i uppdraget och i dokumentation om medborgarskolan vid Fogelstad samt de kvinnor som var upphov till skolan; Elisabeth Tamm, Honorine Hermelin, Ada Nilsson, Elin Wägner och Kerstin Hesselgren samt Ebba Holgersson, lärare på skolan. Planeringsgruppen kom fram till att den nya medborgarutbildningen skulle

- ◆ ske i en miljö som kännetecknas av tillåtande öppenhet och trygghet, de goda samtalen och det goda lyssnandet.
- ◆ innehålla följande ämnen: medborgarkunskap med inslag av historia, samhällskunskap och psykologi, dagsaktuella frågor samt muntlig framställning.
- ◆ innehålla praktiska och konstnärliga inslag, musik och sång, rollspel i en låtsaskommun, idrott och hälsa och deltagarnas egna berättelser.
- ◆ avslutas med en ceremoni.

Den nya utbildningens genomförande

Värdegrund

När en ny utbildning ska formars med idéer och inspiration från en tidigare utbildning – var börjar man?

”Skolan ville ge sitt bidrag i arbetet för att bakom vårt medborgarskap måtte stå självständiga och ansvarsfulla människor. Den vill lägga undervisning och studiearbete så, att samband vinnas mellan handens, hjärnans och hjärtats arbete, mellan hemmets värld och samhällets, mellan den enskilde och det allmänna.”

Med dessa ord ur den Kvinnliga Medborgarskolans prospekt 1925, började analys och planering av försöksutbildningen.

Planeringsgruppen var överens om att grunden till den nya utbildningen skulle präglas av de värden som den ursprungliga medborgarutbildningen stod för. Följande uttalanden utgjorde

även värdegrund för utbildningen:

”Demokratin måste först och främst vara en livsform och i andra hand en statsform. Olikheten människor emellan mottagen som en väntad accepterad olikhet är något utmärkande för en kurs här vid Kvinnliga Medborgarskolan vid Fogelstad. En sådan i förväg accepterad olikhet är ett av kännetecknen på praktisk genomförd demokrati.”

”Diskussionen är det finaste instrumentet i vår demokrati.”
(Ebba Holgersson ur Fogelstadtankar, småskrift nr 3)

”Skolan ville väcka inte styra in kursdeltagarna på den ena eller den andra vägen.” (Ur skriften Fogelstad särtryck ur Sörmlandsbygden 2000).

Värdegrunden resulterade i att i den skriftliga informationen till kursdeltagarna i den nya utbildningen står att kännetecknande för utbildningen är den accepterade olikheten mellan människor och upplevelsen av att demokrati är först och främst en livsform. Målen för utbildningen formulerades på följande sätt:

Utbildningen ska

- ◆ göra människor medvetna om medborgarskapet och sitt eget samhällsansvar,
- ◆ öka kunskapen om hur samhället fungerar och de värden som är grunden i samhället,
- ◆ förstärka känslan av tillhörighet till Sverige och samhörigheten med övriga invånare,
- ◆ bidra till att utveckla självständiga och ansvarsfulla människor,
- ◆ bidra till att utveckla mod så att människorna vågar engagera sig i samhällets uppgifter, vågar utöva sitt medborgarskap,
- ◆ söka samband mellan handens, hjärnans och

hjärtats arbete, mellan hemmets värld och samhället, mellan den enskilde och det allmänna,

- ◆ väcka till engagemang,
- ◆ bidra till att göra integrationen mer framgångsrik,
- ◆ utvecklas för att i framtiden vara ett komplement till grundskole- gymnasie- och vuxenutbildning.

Motivationsskapande

”Vad som har värde är den enskilda människans kamp för sin inre utveckling” (Elisabeth Tamm ur Fogelstadtankar)

En av de viktigaste faktorerna för att få människor aktivt deltagande i utbildningar är att skapa motivation för utbildningen d.v.s. att utbildningen tillfredsställer ett eller flera behov hos den enskilda människan.

Inför försöksutbildningen kändes det som en stor utmaning att skapa motivation hos de blivande kursdeltagarna av flera skäl. Ett skäl var språkkunskaperna. Kursledningen var svensktalande med språkkunskaper i engelska, franska och tyska. Kursdeltagarna hade krav på sig att ha nått en viss nivå i svenska för invandrare (sfi), då svenska skulle vara huvudspråk under kurstiden. Kvinnornas modersmål varierade då samtliga kvinnor ursprungligen kom från länder utanför EU.

Att starta en ny utbildning är inte lätt då det inte finns några kursdeltagare som har gått utbildningen tidigare och som kan berätta om sina upplevelser. De aktuella kursdeltagarna rekryterades med hjälp av lärare inom vuxenutbildning och handledare inom integrationsavdelning och socialförvaltningar.

Kursledningen beslutade att varje kursdeltagare skulle få skriva ner sina förväntningar i ett brev inför kursen samt få ett personligt samtal med en kursledare innan kursstart. Breven och

samtalen handlade om kvinnans bakgrund, familj, utbildning, intressen, arbete, erfarenheter av engagemang, förväntningar på kursen samt kursens mål. Samtalen blev motivationsskapande då dessa resulterade i anmälan till kursen samt spridning av information till andra kvinnor. Några kvinnor hade inte självförtroende att uttrycka sig på svenska i ett brev trots försäkringar om att breven inte var något test i svenska språket.

Breven och samtalen blev underlag för ytterligare planering av kursen. Viktiga synpunkter framfördes inför kommande kurser bl.a. att det borde bli ett "oeftergivligt krav på att även männen borde gå en medborgarutbildning för att kvinnorna ska få det bättre" – vilket resulterade i genomförande av en manskurs senare.

En del av de anhöriga männen hade betydelse för motivationen, både som stöd och ifrågasättare. Ett par av männen följde med till samtalen men var inte med vid samtals genomförande.

För kurserna som kom efter försökskursen så var nöjda kursdeltagare viktiga för marknadsföring och motivation.

Utbildningens miljö

"Utbildningen ska genomföras i en miljö som kännetecknas av tillåtande öppenhet och trygghet, de goda samtalen och det goda lyssnandet" stod det i den skriftliga informationen till kursdeltagarna.

Planeringsgruppen för försöksutbildningen var övertygade om att utbildningen skulle ske i naturnära och vacker miljö, precis som de ursprungliga medborgarutbildningarna. Skälen till beslutet var möjligheten att få känna sig fria, att få uppleva något annat än traditionell skolmiljö samt uppfattningen om att natursköna platser är ett av de effektivaste sätten att fylla sig själv med energi, inspiration, kraft och glädje.

Den första utbildningen ägde rum vid Julita gård och i Öster-

åkers församlingshem. Det uppskattades mycket av kursdeltagarna. Fruktträdgården i Julita väckte minnen från barndomen och där kunde kursdeltagarna vandra i en del av Sveriges historia. Församlingshemmet i Österåker gav upplevelsen av ett svenskt hem. Det negativa med dessa platser var avståndet från hemmen och bussresorna, vilket resulterade i att följande kurser ägde rum närmare Katrineholm men fortfarande nära naturen. Kvinnorna kände sig fria och trygga i dessa miljöer vilket visade sig i att de efter ett par dagar "avslöjade sig" d.v.s. de kvinnor som bar huvuddukar/slöjor av något slag tog av sig dessa.

Lokalens utformning arbetade kursledningen aktivt med; tända ljuslyktor, dagsfärska blommor samt kursdeltagarnas placering i ring för att främja de goda samtalen.

"Men mitt allra första intryck var skonsamheten, toleransen i luften - utan att människor syntes. Rummens atmosfär var sådan. Skolans ton bestämdes förstas av skolans rektor, Honorine Hermelin, och hennes närmaste medarbetare Ebba Holgersson. Den ton som hörde till stället tilltalade de anlända kursdeltagarna och upptogs av dem." (Ur Klasslöst av Ragna Kellgren)

Hur skapas en god stämning?

Förutom den ovan skrivna fysiska miljön så betydde säkerligen kursledningens samt kursdeltagarnas bemötande av varandra mycket för den tillåtande öppenheten. Mottagandet varje dag genom att stå utanför och hälsa på var och en uppskattades. Kursledningens öppenhet, förmåga att lyssna och varsebli samt positiva förväntan påverkade också stämningen. Efter några dagar upplevdes gruppen som en kvinnosläkt med nära relationer där både skratt och gråt förekom. Samtliga delade med sig av sina kunskaper och erfarenheter på olika sätt.

"Under dessa dagar, då vi är liksom hopblåsta från olika håll, kommer vi att mottaga och ge varandra nya impul-

ser. *Detta stundens ögonblick kommer aldrig mer tillbaka.*” (Honorine Hermelin ur *Klasslöst* av Ragna Kellgren).

Pedagogik

”Fram mot människoskolan! Bort med lärdomssmittan, arbetsbelastningen, examensväsendet.” (Rubrik i *Tidevarvet* 1924 nr 35)

Den ursprungliga medborgarutbildningen var långt före sin tid när det gäller pedagogik och lärande. Ett av skälen till detta var att Honorine Hermelin hade påbörjat sin lärarinneutbildning vid Anna Sandströms seminarium. Anna Sandström var en av Sveriges främsta reformpedagoger. Honorine Hermelin var även inspirerad av Nicolai Frederik Severin Grundtvig (dansk präst och författare, grundare av folkhögskolerörelsen), John Dewey (amerikansk filosof och pedagog) och Rudolf Steiner (österrikisk filosof och pedagog, grundare av waldorfpedagogiken).

”Ens grunduppfattning om människan och sättet att behandla människan blir avgörande för ens sätt att nalkas och söka inställning till alla problem.” (Elin Wägner – ur *Fogelstadtankar*)

Kursledningen för FogelstadAkademiens medborgarutbildning kände det naturligt att fördjupa sig i och anamma den människosyn och den pedagogik som låg till grund för den ursprungliga utbildningen.

Undervisningsmetoderna var föreläsningar, diskussioner, berättelser, studiebesök, rollspel, tidningsläsning och filmvisning.

Varje kursdeltagare fick en dagbok som skulle skrivas varje dag efter dagens slut. Denna bok var privat, kunde föras på modersmålet och deltagaren bestämde själv om man ville delge de andra deltagarna något ur boken. Dagen avslutades även med att två kursdeltagare skrev en sammanfattning av dagen i en loggbok tillsammans med en kursledare. Sammanfattningen avslutades

med ett för dagen passande citat från *Fogelstadtankar*.

Sammanfattningen lästes upp varje morgon som utgångspunkt för kursdeltagarnas reflektioner från dagen innan. Tid användes för synpunkter och frågor, samt genomgång av aktuella händelser som rapporterats i olika media. Frågor som kom upp handlade både om det enskilda och det allmänna, om hemmet och samhället. Dessa stunder av reflektioner kändes mycket viktiga. Till skillnad från den ursprungliga kursen så var detta inte någon utbildning med internat där bearbetning kan ske på annat sätt.

Kursledarna hade rollerna att leda utvecklingsprocessen och stämna av processen mot värdegrund och uppsatta mål. Kursledarna var närvarande hela tiden under de tio vardagar som kursen pågick. Förutom kursledarna så kom andra kvinnor som föreläste, berättade, aktiverade och lyssnade på kursdeltagarna.

Efter kursen genomfördes en skriftlig utvärdering med utgångspunkt från målen samt en uppföljning och utvärdering i ett personligt samtal.

Innehåll

Under denna rubrik beskrivs endast innehållet i försöksutbildningen. De följande kurserna har följt samma värdegrund och pedagogik samt samma tema som försöksutbildningen. Innehållet har förändrats p.g.a. kursdeltagarnas påverkan, andra lärare och övriga förutsättningar.

”Skolans väsen är att vara avsiktslös. Avsiktslös, icke i den bemärkelsen att den icke ständigt måste fråga sig vad just denna uppväxtålder behöver för att kunna växa andligen och lekamligen, behöver för att få näring för själens levande kärna och för att ett verkligt levande medborgarskap måtte odlas- eller vad just denna grupp av frågare eller sovare behöver för att lysas upp, bli vakna.

Men den skall vara avsiktslös med avseende på hur de

krafter som till äventyrs väckts till liv, sedan kommer att verka. Anden måste få blåsa vart den vill, annars dör den.” (Honorine Hermelin)

Den första utbildningsdagen ägnades åt introduktion och presentation. Bakgrunden till kursen och Fogelstadkvinnorna presenterades. Kursens mål och värdegrund förklarades och diskuterades. Det viktiga lyssnandet, modet att framföra åsikter och frågor, integritet - att man bestämmer själv vad man vill berätta och att personlig information stannar inom gruppen, samt vikten av att acceptera olikheter ingick i de goda samtalen. Kvinnor från åtta länder deltog vilket påverkade kommunikationen. Ord och meningar förklarades med hjälp av varandra och ordböcker.

Presentationen av deltagarna gick till på så sätt att samtliga deltagare delades in i par och man intervjuade varandra. Den man intervjuat presenterades i storgrupp.

Dagen avslutades med ett besök i Rosenhane där en närmare historia till Fogelstadkvinnorna och deras livsgärning fick upplevas. Den gemensamma dagboken skrevs innan det var dags för hemfärd. Det var en samling trötta kvinnor som lämnade Rosenhane och vi som var i kursledningen undrade hur många som skulle komma tillbaka nästa dag.

Till andra dagen kom samtliga kursdeltagare utom en som hoppat av. Dagens tema var Sveriges livshistoria ”Från stenåldern till EU”. Vad är det som gör att ett land blir ett land var utgångspunkten för föreläsningen. Kursdeltagarna fick reflektera efter föreläsningen utifrån sina hemländers historia.

Vi vandrade i Sveriges historia genom en promenad i Julita gårds park där vi tittade på runstenen, klostermodellen, de röda gamla husen och kyrkan samt stora huset. En hel del frukt konsumerades och trädgården väckte många barndomsminnen. Stämningen var mycket munter och vid lunchen var det mycket prat och skratt.

På eftermiddagen kom Marie Selander som inledde med kulning och arabiska sånger. Deltagarna fick lära sig ”Ro ro till fiskeskär” och ”Ååh tjejer”. Marie berättade om musik, historia och kvinnor. Hon lärde även ut röstträning och andningsteknik. Samtliga deltog med liv och lust och det var en uppsluppen skara som lämnade den andra kursdagen.

Tredje dagen var det svårt att känna igen alla kvinnor. De som haft håret täckt ”avslöjade sig” och samtliga fick anstränga sig för att komma ihåg namnen. I uppföljningen av dagen innan, berättade några kvinnor att de sjungit vaggvisor för sina barn på kvällen varav ”Ro, ro till Fiskeskär” hade ingått.

Dagens tema var barn, ungdom, familj, men kom till stor del att handla om kvinnohistoria. Härskartekniker enligt Berit Ås hamnade även på dagordningen, liksom träning på ”Ååh tjejer”.

Ett känslösamt inslag i dagen var när samtliga kvinnor berättade sin livshistoria. Berättelserna skedde i tre grupper (även lärare ingick i grupperna). Vi var ledsna tillsammans men kände att vi inte är ensamma. Grupperna fortsatte samtalen efter besök i naturen, där man fick hämta ett föremål som skulle symbolisera kvinnornas framtid. Blommor, löv, frukt, ekollon och solen var det som presenterades i storgrupp, där framtiden diskuterades. Dagen avslutades med att en kursdeltagare uttryckte: ”Elisabeth Tamm kan vara stolt och glad nu.”

Den fjärde dagen fördjupade sig kursdeltagarna i det svenska skolsystemet. Skolan jämfördes med skolsystemet i andra länder och det blev många diskussioner och informationer om andra skolkulturer ex. om disciplin.

Anna Frössevi hade genusövningar och föreläste om genus. Det var livliga diskussioner, många vågade yttra sig och det var stor glädje i gruppen trots att det i grunden fanns en sorg över kvinnans roll i samhället, historiskt och i nutid.

Kvinnans förutsättningar var temat **den femte dagen**.

Anna Wessgren kom från kvinnojouren och föreläste om lagar för 100 år sedan och nutidens lagar samt att lagarna i Sverige gäller alla som vistas i Sverige. Särskilt informerade hon om lagar gällande våld, våldtäkt, giftermål, skilsmässa. Hon berättade även om kvinnojouren och kvinnoorganisationen Miranda.

Warja Ensjö föreläste om Yvonne Hirdmans genusteori, Aristoteles tankestruktur, och Habermas integrationsprocesser, hur kulturer, samhällets organisation och uppfostran styr uppfattningar om kvinnan. Kvinnans behov av frihet och mannens behov av närhet diskuterades. Huvudbudskapet var att i det riktigt mänskliga finns ingen skillnad.

En av kursdeltagarna fyllde år och vi sjöng Happy Birthday på engelska, arabiska, somaliska, tigris, portugisiska, franska, bengaliska och svenska.

Irina Örnberg informerade om NEEM- Nätverk för Entreprenörer från Etniska Minoriteter och mikrofinansiering. Deltagarna fick reda på hur kvinnor som vill bli entreprenörer och företagare kan få hjälp.

Ett hälsopass avslutade dagen med Annica Pettersson från Friskvården. Kursdeltagarna fick prova olika kroppsliga övningar samt en stunds avslappning. Det var den sista aktiviteten på Julita gård och Fogelstadtankar, innehållande en kvist åbrodd och lavendel, delades ut som en present efter första veckan.

Den andra veckans första dag var det dags att fördjupa sig i demokratibegreppet. Kursen var denna dag i kulturhuset Ängeln i Katrineholm.

Efter samtal om ordet demokrati blev det en genomgång av det demokratiska systemet i Sverige. Politiska partier, olika val, vem som får rösta och våra grundlagar var en del av innehållet. Varje kursdeltagare fick formulera en åsikt och gå fram i en talarstol och framföra den med efterföljande applåder.

Till eftermiddagen hade kvinnliga representanter från samtliga partier i Katrineholms fullmäktige bjudits in. Fem kvinnor presenterande centerpartiet, vänsterpartiet, miljöpartiet, folkpartiet och moderaterna kom. Efter presentation av politiker och kursdeltagare berättade de kvinnliga politikerna hur de blev engagerade i ett politiskt parti. De berättade även om hur det var att vara kvinna och politiker. Samtal mellan kursdeltagare och politiker skedde sedan i smågrupper. Alla verkade ha upplevt en givande eftermiddag.

På kvällen besökte en del av kursdeltagarna kommunfullmäktigesammanträdet i Katrineholm. De välkomnades av de politiker de hade träffat på eftermiddagen.

Den sjunde dagen var det dags att åka ut till Österåkers församlingsshem. Dagen började som vanligt med uppföljning av dagen innan. De kvinnor som besökt fullmäktige var fascinerade av hur politikerna gick fram och tillbaka till talarstolen. De upplevde mötet som en teater och tyckte det var intressant.

Temat för dagen var natur och miljö. Anne-Marie Karlsson kom och berättade om sitt intresse för miljön. I föreläsningen om ekologi där hon bl.a. beskrev jorden som ett äpple så berättade hon om kvinnor som betytt mycket för synen på miljön; Elin Wägnér, Rachel Carson samt den för året aktuella nobelpristagaren Elinor Ostrom.

Dagen avslutade med en tur med hästar och vagn genom Österåkers natur. En stor glädje spred sig genom gruppen som skrattade och sjöng sånger från olika länder.

Den åttonde dagens tema var praktiskt fredsarbete och konflikthantering. Kommunpolis Maria Ekengren från Vingåker besökte kursen. Hon berättade om hur man kan bli polis och visade sin utrustning. Hon talade om föräldraansvar och uppfostran och hon informerade om brott och straff. Många frågor om uppfostran, trafikregler och regler för droger diskuterades.

Dramapedagog Julia Fries kom senare på dagen och pratade om konflikthantering. I passet ingick dramaövningar, rollspel och forumteater. Alla var mycket aktiva och allvar blandades med skratt.

Dag nio handlade om integration. I mindre grupper diskuterades "Vad innebär integration?" Allas åsikter dokumenterades och framfördes i storgrupp. Efter redovisningen var det genomgång av europeiska unionens grundprinciper för integration. Slutsatsen blev att kursdeltagarnas åsikter sammanföll med EUs grundprinciper.

Dagen avslutades med diktskrivning med utgångspunkt från Jag ser till Jag är.

Kursens sista dag blev en festdag blandad med glädje och sorg – glädje för det som varit och sorg för att det var slut.

Tema för dagen var medborgarskap och en sammanfatt-

ning av kursen. Kursdeltagarna skrev sina tankar om framtiden och sitt tänkbara engagemang i sin dagbok och de som ville fick berätta för gruppen om det de skrivit.

En överdådig festmåltid med bidrag från samtliga kursdeltagare samlade samtliga till bords. Flera tal och utdelning av kursintyg ingick i ceremonin. Som avslutning blev det dans till olika sorters musik.

Utvärdering

En vecka efter utbildningen gjordes en uppföljning och utvärdering av kursen, med utgångspunkt från målen. Utvärderingen, i form av en enkätundersökning, genomfördes skriftligt och följdes upp i samtal med projektledarna. Resultatet sammanställdes och redovisades i form av diagram och kommentarer. Kursdeltagarna ansåg att

- ◆ kursen motsvarat deras förväntningar
- ◆ de fått ökad medvetenhet om medborgarskapet
- ◆ de fått förståelse för hur samhället fungerar
- ◆ de fått förståelse för sitt samhällsansvar
- ◆ de fått stor förståelse för vilka värden som är grunden i samhället
- ◆ kursen stärkt deras känsla av samhörighet till Sverige
- ◆ kursen stärkt samhörigheten med andra invånare i Sverige
- ◆ kursen väckt deras engagemang
- ◆ kursen utvecklat deras mod

2011-2012 genomförde Amal Omar en utvärdering av försöksutbildningen. Utvärderingen gjordes som ett examensarbete för programmet IMER (Internationell migration och etniska rela-

tioner) på Södertörns högskola. Syftet med utvärderingen var att kartlägga och identifiera de långsiktiga effekterna av utbildningen d.v.s. efter två år. Amal Omar analyserade försöksutbildningens måldokument, ovan beskrivna utvärdering och kursbeskrivning. Analysen jämfördes med den egna utvärderingen som gjordes genom intervjuer av kursdeltagare och projektledare. Samtliga kursdeltagare utom en deltog i intervjuerna.

Slutsatserna i utvärderingen var att utbildningen haft en mycket positiv inverkan på deltagarna och att deltagarna kommit närmare kursens mål. Positiva sidoeffekter av utbildningen var att deltagarna fick öva det svenska språket i en trygg miljö, att man utökade sitt sociala nätverk och att man fått flera positiva upplevelser som man mindes med glädje.

Förslag till förbättringar handlar om kursens längd, hantering av deltagarnas språkkunskaper och att några etniska svenska kvinnor ska delta i kurserna.

Slutord

"Resan är inte slut" var rubriken på utställningen om kvinnliga pionjärer kring Fogelstad, i Julita 2006 och Norrköping 2007. Den rubriken passar även in när det gäller fortsättningen på Fogelstads medborgarutbildning. Förutom försöksutbildningen har fyra medborgarutbildningar för kvinnor och en för män genomförts de senaste åren. Några citat från kursdeltagarna i den nya formen av medborgarutbildning får bli avslutningen på denna skrift.

"Oväntat bra. Mycket dialog och vi fick vara aktiva"

"Innan jag började kursen trodde jag att det skulle bli en kurs som alla andra, att en lärare skulle prata och vi skulle lyssna. Så var det inte alls, alla var med och vi blev modigare hela tiden"

"Tidigare var jag blind. Nu har jag fått upp ögonen"

"Tidigare i livet har jag sovit – kursen har hjälpt mig att vakna"

"Jag var en stark kvinna i mitt hemland och när jag kom till Sverige blev jag tyst – efter kursen blev jag stark- nu vågar jag"

"Före kursen existerade jag bara i Sverige, nu efteråt känner jag att jag lever"

"När jag tittar på utländsk TV och de berättar om Sverige så tänker jag att det är mitt nya hemland"

"Det är viktigt att man bestämmer själv över sitt liv"

"Kvinnan har samma rättigheter som mannen"

"Jag vet att jag kan medverka i samhället även om jag inte har ett arbete"

"Vi är inga soffliggare längre"

"Nu törs jag prata med andra människor speciellt med svenskar"

"Under kursen var jag första gången på ett föräldramöte. Vågade inte tidigare"

"Det är svårt med integration. Man måste ha språk, kontakt, förståelse"

"Sverige ska bli som en juvel i olika färger"